

újat alig nyújt, de a részletekben sok szépet találunk a műben, akár csak Paulsen egyéb pedagógiai munkáiban, mert hiszen ép iskolatörténeti és általános pedagógiai tevékenységében csúcsonyult ki életemunkája, jóllehet jelentékeny sikere volt a filozófia terén is. Ezt a művet tekintve, mégis az a benyomásunk, hogy Paulsen sok mindent másképen írt volna meg, ha a halál idő előtt ki nem úti kezéből a tollat.

Dr. Szelényi Ödön.

★

Az elemi népoktatás enciklopédiája. Szerkesztette Kőrösi Henrik és Szabó László. Budapest, Franklin-Társulat, 1911. Első kötet. A—H 559. l.

Szép és nagy vállalkozás volt a mi viszonyaink közt ennek az enciklopédiának megindítása. Bizonyára hálával fogadják az ország tanítói és sok haszonnal forgatják majd a művet, mely csakis az *elemi népoktatás körébe* vágó pedagógiai és iskolaigazgatási ismeretek gyűjteménye kíván lenni s kiváltképen a magyar viszonyokhoz, a valóságos szükséglethez és a pedagógiának modern irányához igyekszik alkalmazkodni (Előszó). Örömmel nyugtázzuk az Előszó ama vezérgondolatának megvalósítását is, hogy tág teret engedtek a szerkesztők a szociális vonatkozású tárgyaknak, hogy behatóan ismertetik az egyes államok népoktatásügyi viszonyait s hogy egységes elvek szerint mutatják be Magyarország törvényhatóságainak népoktatási viszonyait.

Az ilyen úttörő és nagy nehézségekkel járó munka mindenestre megérdemli, hogy az ismertetés csak a legfeltűnőbb hiányokat és fogyatkozásokat tegye közzemlére.

Ez a megfontolás, a méltányosságnak ez a követelménye vezette tollamat, mikor ezeket a sorokat írom.

A mű szerkesztésében a legkényesebb kérdések egyike mindenestre a pedagógia-történeti rész elhatárolása volt. A valóságos szükséglet megállapításánál azonban túlságos modern felfogás érvényesült a szerkesztőség eljárásában, mikor pl. Aristotelesről még tudomást sem vesz. Azaz hogy csak címszó nem jutott neki, mert hivatkozás történik rá. A régi görög nevelés is megérdemelt volna egy-két sort. Nem esett volna a következetesség rovására, ha a Görögország népoktatásügye című fejezetet nem kezdte volna írója a megújított Görögország kormányainak intézkedéseivel. Nem tételezzük fel, hogy nem akadna tanító (talán több is akad), aki ne keresné majd Platont az enciklopédiában, vagy aki ne szeretné tudni, hogy a görögök és a rómaiak hogyan tanították az olvasást és írást, vagy milyenek voltak a görög testgyakorlatok, melyek mai testnevelésünknek is normákat szolgáltatnak.

Nemkülönben kényes a pedagógia történetében szereplő modern írók és államférfiak megválogatása. Itt, úgy látszik, a szerkesztőknek sokszor meg kellett alkudniuk a cikkek íróinak egyéni felfogásával. Egy-egy nagy emberünk valóban lelkes és ügyes tollú méltatóra talált. Az iskolai közigazgatásról szóló fejezetek mellett a mi nagyjainkról megfestett élet- és jellemrajzok legértékesebb részei az első kötetnek. Kár, hogy megörökítésükben nincs arány. Eötvös József bárónak huszonhárom hasáb jutott; Eötvös Loránt báró és Horváth Mihály volt közoktatásügyi minisztereknek még a nevük sem szerepel; Csáky Albin grófnak is csak annyi sor jutott, mint pl. egy, a gyógy-pedagógia terén szereplő, derék férfiúnak, akinek teljes életrajza után megjegyeztetik: Az irodalom terén is igen tevékeny. Nem szívesen említem ezeket a dolgokat, azonban minduntalan bele kellett botlanom a halhatatlanságra való jogcím helytelen értelmezésébe. Kit érdekel az enciklopédia olvasói közül, hogy mikor született az az óbudai rabbi, aki a 184. lapon szerepel, vagy az a két angolkisasszony, akik mindössze fejlesztették az iskolájukat? Egy kiválóan érdemes ifjúsági írónkot, aki amellet tanít is, hiába keressük benne. Kevésbé jelentékeny emberek élettörténetében pontos évszámok olvashatók, míg ellenben egy, népoktatásügyünk multját felderítő nagy tudósnk tiz sornyi életrajzában ilyen adatra bukkanunk: ... a kilencvenes évek második felében nevezték ki...

A legifjabb nemzedékről szóló életrajzokban jobban kellett volna takarékoskodni a hellyel s inkább még egy-egy intézményt beilleszteni a műbe. A tanítótság — meg vagyok győződve róla — szívesen olvasott volna, teszem, egy kis ismertetést a Magyar Tudományos Akadémiáról is. Két hasáb viseli is ezt a felírást: *Akadémia*, azonban, amint a végén kiderül, csak az akadémiai helyesírásról szerez az olvasó tájékozódást. (A hasábok címfelirata több esetben pontatlan.) Az Emke miatt az egyenlőség kedvéért a Fmke-ről is eshetett volna szó.

Egy-két felesleges címszó is van: Alapnevelő, Aesthesiometer (eléget lett volna: l. Fáradtság), Bursa nigra, Budapesti óvónők. A berecki internátus alapszabályait közli a könyv, holott a vadászerdői internátusé lett volna érdekes, mert ez mintája a többi áll. elemi iskolával kapcsolatos internátusnak.

A magyarországi népoktatásügy jelenlegi állását feltüntető cikkek méltó érdeklődésre tarthatnak számot. Minden egyes törvényhatóság szerepel megfelelő statisztikai adatokkal. Egyébiránt a legtávolabbi országok népoktatásügyét is megismerhetjük a műből s fontosságuk szerint hol hosszabb, hol rövidebb cikkekben. Itt-ott a nevezetesebb forrásművek megemlítésével. Bár az irodalmi repertorium

közlésében igazán nincs rendszer. Egyszer említenek a szerzők forrásművet, máskor nem, egyszer kettőt-hármat, máskor meg a szükségleten fölül *egész hasábra* terjed a művek jegyzéke. Van cikk, mely egy orvos «adatai nyomán készült».

A neveléstan köréből vett egynéhány problémának részletes tárgyalása (anarchia, erkölcsi nevelés) élvezetes olvasmányszámba megy. S itt kell megemlítenem, hogy egyes cikkek előadása szónokias, nincs meg bennük a tudományos stílus tömörsége. (Pl. Nem lehet várni, nem lehet remélni. A tanító munkáját meg kell becsülni. Becsülje meg a társadalom, becsülje meg jobban az állam; egy kis figyelem, egy kis megtisztelés stb. L. 13. l.)

A pszichológiai kérdéseket tárgyaló cikkek kelleténél nehezebbek. (L. ezekről Magyar Középiskola 1911. 372. l.) Az Utasítások tulságosan részletező idézését helypazarlásnak kell minősítenünk. Elég volna rá utalni, hiszen annak az értékes műnek ott kell lennie minden elemi iskola tanítói szobájában.

A fizetésről helyesen a *Tanító fizetése* című cikkben lesz szó. s épen azért kevésbbé tudományos eljárás, hogy az Állami Tanítók Országos Egyesületéről szólva, mindvégig fizetésrendezési mozgalmakat tárgyal. Ellenben az egyesület alapszabályaira vonatkozólag hiába keresünk a cikkben felvilágosítást. A tanulók testtartásáról szóló fejezetet talán nem a *Helyes testtartás* címszó illeti.

Nem folytatom megjegyzéseimet, nehogy a gáncsoskodás vádját vonjam magamra.

Csak a szöveg korrekturáját akarom még röviden szóvátenni. A végső simítás és a hibák javítása, úgy látszik, nem egységes elvek alapján történt. Felváltva használják az írók pl. az óvó, kisedővő és ovoda szókat; tanítóképző, képző és képezde egy és ugyanabban a cikkben is, hasonlóképen a vizsga és vizsgálat szó, kultus- és kultusz-miniszter; olvasmánynyal, fejlesztjük, fentartani és fenntartani, moderné tétel, elnöké választás; azoknak vizsgázni kell; iskoláit elvégezve, külföldre ment...

Végül kívánatosnak tartanók, ha a nagyobb cikkeket minden esetben nevének aláírásával látná el a szerző. Egyébiránt az enciklopedia megérdemli a szakemberek érdeklődését és pártolását, mert ezidőszerint hézagpótló munka.

Teveli Mihály.

*

Dr. Paul Barth: Die Geschichte der Erziehung in soziologischer und geistesgeschichtlicher Beleuchtung. Leipzig. 1911. 620 lap.

Bizonyára teljesen jogosult az a vállalkozás, melyet az előttünk fekvő neveléstörténelem feltüntet: bemutatni a nevelés fejlődé-